

A cím a magyartanár szemszögéből tekintendő, értendő. Hiszen a mi feladatunk az, hogy elsősorban saját tárgyunk tanításakor tudatosítsuk egyre határozottabban, hogy ezzel a területtel is foglalkozzunk, másrészt pedig a többi tantárgy névtani vonatkozásait is számba vegyük, és gazdái legyünk az ügynek.

A földrajzi nevek sokasága fordul elő természetszerűleg a földrajzórakon. Itt jelentkezhetnek kiejtési problémák is, de még inkább helyesírásiak. Az írásszabályok megvilágítása elsősorban a magyar szakos tanár kötelessége. Az első osztályos nyelvtani anyag elvégzésének üteme nem olyan feszes, megenged valamennyi kitérést. Ezeket az órákat kellene felhasználni a földrajzi nevek helyesírására, az elméleti anyag rendszerezésére és a tulajdonképpeni gyakorlásra. A nyelvtankönyv nem sugall rendszeresen helyesírási gyakorló foglalkozásokat, a tanárnak kell beiktatnia készségfejlesztő órákat. Csakhogy a földrajzi nevekre kidolgozott szabályok /FÁBIÁN—FÖLDI—ifj. HÖNYI: A földrajzi nevek és megjelölések írásának szabályai. Bp., 1965./ elég nehezen lennének taníthatók ebben a formában, kissé bonyolultak, át kellene dolgozni középiskolások részére.

Tekintettel kell lennünk a nevek világára a történelem és irodalomtörténeti órákon is. Tanulmányaik elején ugyanis éppen a régi korok személy- és földrajzi nevei fordulnak elő, sok esetben más írásrendszerből való átírásos formában /Olümposz, Zeus, Szophoklész, Odüsszeusz, Hephaisztosz stb., stb./.

Élményt jelent a gyerekeknek, amikor megtanulják nevük idegen nyelvi megfelelőjét angolul, spanyolul stb. Eljátszanak a nevekkal, később is rajtuk maradhat. /Saját emlékeim is megerősítik megfigyeléseimet, mert mi keresztnevünket franciául hallottuk osztálytársainktól, s viszont mi is így szólítottuk meg őket, még jóval az érettségi után is./

^{II} Elhangzott 1981-ben a nyíregyházi névtani tanácskozáson.

A latin nyelvet tanítva a Római élet című tankönyv megfelelő fejezetében a rómaiak névadását, névhasználatát olvastuk /1. praenomen kb. a mi utónevünk; 2. a nomen gentile a mi vezetéknévünk; 3. cognomen a mi megkülönböztető nevünk/. Hogy jobban megértsék tanítványaim a három elemű nevet, kitértem a magyar nevek, személynevek eredetére, alakulására is.

A diákokkal középiskolai tanulmányaik kezdetén az első magyarórákon ismerkedünk. Bemutatkoznak, nevüket mondják, szülőfalujuk nevét, iskolájuk elnevezését, az osztály pedig figyelni, és kíváncsian hallgatja a nevekre vonatkozó magyarázatainkat. Itt jegyzem meg, hogy a rádió reggeli műsorában köszönti azokat a hallgatóit, akiknek aznap névnapjuk van, és rövid tájékoztatást is közöl a névről. Tehát a tanulók innen is rendelkezhetnek bizonyos információval, sőt még az általános iskolai tanulókat is élénken érdeklik a nevek. Az I. osztály elején szoktam ajánlani a tanulóknak Kálmán Béla: A nevek világa /Bp., 1967./ és Ladó János: Magyar utónévkönyv című /Bp., 1971./ munkáját.

A tanóra változatossá tétele volt a célja kedves, már elhunyt kartársunknak, Barla Gyulának, aki gondosan, gazdagon összeállított névtanórát ír le egyik cikkében /Névtanóra a középiskolában in: Nyelvtan, stílus, iskola. Szerk. Szathmári István. Bp., 123--142./ Számos névtani kérdést említ, általában az iskolában olvasott irodalmi alkotásokból meríti példát. Ezek felsorolása nem lehet feladatom. Néhány ún. beszélő nevet említek meg, csupán érzékeltetni akarván, hogy az irodalmi művek szereplői és a nevük érdeemesek lehetnek a megvizsgálásra. Csokonainak a színművéből, a Tempefőiből Fegyverneki, Serteperti, Tökkolopi, Koppóházi, páter Köteles, a fűzfapoéta Csikorgó. Közismert versének szereplője Zsugori uram. Van folytatása az ilyen neveknek Kisfaludy Károly Kérők című vígjátékában: Baltafy, Szélházy, Perföldy; Eötvös József Falu jegyzőjében Nyúzó főszolgabíró, Macskaházy, a fiskális stb.; még Arany János Az elveszett alkotmányban is szerepeltet ilyen jellegű neveket: Rák Bende, Maradosy, Nemadózy, Olmody,

Doronghy, Nyakaló stb. A további felsorolás már másik, újabb dolgozat feladata lenne.

Ma már III. osztályba járnak azok a tanulók, akikkel elsős korukban gyűjtettem személy- és földrajzi neveket. Erre /az új tanterv során is/ akkor kerülhetett sor, amikor a nyelv rétegződését tanultuk. Egyesek valamely szakma szókincséből vállaltak gyűjtést, inkább a debreceniek, mások a diáknyelv sajátos szavait, kifejezéseit, ismét mások tájszavakat. Aminek legjobban örültem, az az volt, hogy az osztály egy része ragadványneveket és földrajzi neveket gyűjtött, főleg határneveket. Hazatérve saját falujukba az idősebb embereket kérdezték meg, s látszott, hogy lelkesen csinálták ezt a munkát. Élmény volt számukra. A gyűjtött anyag értéke, színvonala legtöbb esetben megegyezett a tanulók máskor is tapasztalható teljesítményszintjével, a kevésbé szorgalmasak itt is felületesebb munkát végeztek. Mégis volt jónéhány gyerek, még a gyengébb tanulók közül is, aki szívesen hozott anyagot, és az osztályban tartott beszámolóik színt, hangulatot jelentettek a nyelvtanórákon. /Jutalmuk természetesen az ötös osztályzat volt./

Az új, III. osztályos gimnáziumi nyelvtankönyv anyaga a stílus /HONTI MÁRIA—JOBÁGYNÉ ANDRÁS KATALIN: Magyar nyelv III. osztály. Tankönyvkiadó, Bp., 1981./. A tulajdonnevek, a nagybetűs szavak írása, funkciója stilisztikai szempontból lesz fontos, érdekes.

/A IV. osztályos gimnáziumi nyelvtankönyvet még nem ismerem./

Megemlítem még, hogy az osztályfőnök nevelőmunkájához is tartozik, hogy a tanulók csúfolódási szokását, különösen, ha a gúnynev bántó, megakadályozza.

Össze kell tehát gyűjteni azokat az alkalmakat és lehetőségeket, ahol a névtannal kapcsolatba kerülhetünk a tanítási munka során, illetve a tanórákon kívül is, és céltudatosan törekedjünk arra, hogy oktató-nevelő munkánk szerves részévé váljék. Koordináljuk tevékenységünket más szakos kartársaké-

val, valamint a most induló fakultatív órákat tartó kollégáinkkal.

A névtani konferenciának előbbre kell segítenie az ügyet.

MÁTÉ JÓZSEF

A NÉVTAN AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI ANYANYELVI NEVELÉS SZOLGÁLATÁBAN ÉS AZ ÚJ TANTERV[✱]

Az oktatási miniszter 114/1977. sz. utasításának megfelelően az 1978/79. tanévtől kezdődően az általános iskolában fokozatosan vezetjük be az Általános Iskolai Nevelés és Oktatás Tervét, amelyet röviden új tantervnek szoktunk nevezni. A tanterv szerzői és az illetékes hatóságok demokratikusan jártak el, hiszen a tervezetet széles körű vitára bocsájtották; az elméleti és gyakorlati pedagógusok, a rokon szakmák képviselői, szakértők és laikusok egyaránt elmondhatták véleményüket. Azt azonban mindannyian elismerhetjük, hogy a terv annyit ér, amennyit a gyakorlatban meg lehet valósítani úgy, hogy az a kívánt eredménynek megfeleljen. Mondhatnánk azt is, a tanterv megszületett, egyetlen dolgunk annak maradéktalan megvalósítása. Ámde a gondok, a problémák a gyakorlati munka során jelentkeznek. Éppen ezért tartom időszerűnek -- ugyanis már a 6. osztályban is az új tanterv szerint tanítunk -- e konferenciát, amennyiben az a címnek a tartalmában is megfelel.

A szervezők jól érzékelték, hogy a tulajdonnevek tanításának is jelentős szerepe van az anyanyelvi nevelésben, s a gyakorlat -- úgy vélem -- minden oktatási fokon szükségessé teszi az eszmecserét még akkor is, ha az általános iskolai oktatásban a tulajdonnévnek az új tanterv szerinti tanításáról nem rendelkezünk kellő tapasztalattal, csupán a gyakorló pedagógusoktól szerzett véleményekre és egyéb ismereteinkre támaszkodhatunk.

[✱] Elhangzott 1981-ben a nyíregyházi névtani tanácskozáson